

Sprickorna i Ukraina – intervju med Volodymyr Isjtjenko



Volodymyr Isjtjenko

[Från [New Left Review](#), maj-juni 2014. Översättning från engelska, Göran Källqvist. Volodymyr Isjtjenko är sociolog och bosatt i Kiev. Han blev politiskt aktiv i samband med de tältläger och demonstrationer som rörelsen "Ukraina utan Kutjma" anordnade år 2000 – och vilka utgjorde en av föregångarna till Maidan 2013. Han anslöt sig senare till den marxistiska miljön i Ukraina och var bland annat en av grundarna till tidskriften Spilne (Gemene man), som i den intellektuella miljö som dominerades av nationalistiska teman försökte rikta uppmärksamheten mot samhälls-ekonomiska frågor ur ett klart internationalistiskt och antikapitalistiskt perspektiv, frågor som marginaliserats ännu mer i samband med att landets pågående kris har drabbat den politiska kulturen och minskat utrymmet för ett självständigt politiskt tänkande.]



Ända sedan Sovjetunionens sammanbrott har Ukraina utmärkt sig bland de postsovjjetiska staterna genom att ha ett mycket mer öppet, omstritt politiskt landskap. Varför har landet varit ett undantag till regeln i regionen?

Jag skulle inte vilja påstå att Ukraina är mer demokratiskt än de andra länderna – det är bättre att säga att det är en mer tävlingsbetonad auktoritär regim. Det politiska system som uppstod i Ukraina var ända från början mer pluralistiskt än de i, låt os säga, Ryssland, Kazakstan eller Vitryssland. En av huvudorsakerna till det var landets kulturella mångfald: det fanns mycket betydande regionala skillnader mellan öst och väst, som återspeglades i valresultaten från 1990-talet och framåt. Varje kandidat som vann presidentvalen ansågs icke legitim av nästan hälften av befolkningen, som nästan omedelbart kom att uttrycka stark opposition mot honom. Den starka regionala identiteten hade också en benägenhet att mycket snabbt politisera de samhällsekonomiska frågorna. Det var ett av skälen till att de nyliberala reformerna inte genomfördes lika snabbt som till exempel i Ryssland – de politiska krafter som låg bakom dem kunde inte bygga upp samma sorts energi. Skillnaden är också uppenbar i Ukrainas konstitutionella system, som var mycket mindre presidentinriktat än i de andra postsovjjetiska staterna. I Ryssland var 1993 helt klart ett avgörande ögonblick, då Jeltsin tvingade på parlamentet sin vilja med våld och skickade armén till Moskva. Inget liknande hände i Ukraina. 1996 års konstitution, som godkändes under Kutjma, gav presidenten mer makt än parlamentet men inte i samma omfattning som i Ryssland: det var en presidentparlamentarisk republik snarare än en ren presidentrepublik. Det var också en mycket viktig faktor under det politiska systemets utveckling: presidentvalen var inte vinnaren-tar-allt i samma omfattning som i många andra före detta sovjetiska länder.

Hur skulle du vilja beteckna de första regeringarna i Ukraina efter Sovjets fall?

Ingen av dem var helt och hållet auktoritär, de var definitivt inte diktaturer. I slutet av Kutjma-perioden skickade presidentens administration rekommendationer till radio- och TV-stationerna vilka ämnen de skulle ta upp i sina nyhetsprogram, men det är oklart i hur stor utsträckning det tillämpades, det fanns ingen direkt censur. Det verkliga problemet för yttrandefriheten har varit att

de flesta av TV- och radiostationerna och större delen av pressen är privatägda. I denna mening har de fungerat mer efter västliga linjer, där mediabolag för fram sina ägares politiska program. Ekonomiskt kan man säga att Kutjma, och senare Janukovyjtj, fyllde rollen som en sorts protektionistisk stat för det ukrainska kapitalet. Med statens hjälp övertog figurer som Rinat Achmetov, Ihor Kolomojskij och Viktor Pintjuk gamla sovjetiska industrier till reapris, och gjorde sig därefter enorma förmögenheter, inte så mycket genom att investera eller förbättra som genom att använda dem för att göra snabba pengar och sedan flytta sitt kapital till Cypern eller andra utländska tillflyktsorter. Under många år kunde Kutjma och Janukovyjtj balansera mellan att införlivas i Europas eller Rysslands ekonomiska område, och varken gå åt väst eller öst. Det skyddade Ukrainas oligarkerna mot att slukas av starkare ryska eller europeiska konkurrenter. Det är också värt att påpeka att oligarkerna kunde fylla en annan roll i det politiska systemet än sina ryska motsvarigheter: här kunde inte staten dominera över dem och utesluta dem från deltagande på så sätt som Putin gjorde.

Varför blev 1990-talets ekonomiska nedgång så mycket värre i Ukraina än på andra ställen?

En av de viktigaste faktorerna var att Ryssland hade naturresurser – olja och gas – som Ukraina inte hade. Därmed kunde de bibehålla levnadsstandarden, åtminstone lite bättre. Ukraina hade en hel del anläggningar inom den högteknologiska sektorn – flyg, cybernetik, rymdindustrin – som drabbades särskilt hårt av Sovjetunionens sammanbrott. En stor del av landets maskintillverkning och verkstadsindustri gick också under när de tappade förbindelserna med de tidigare Sovjetrepublikerna, och det som återstod var inte så konkurrenskraftigt jämfört med produktionen i Västeuropa. 1990-talet var en period med ytterst kraftig industriell nedgång i Ukraina. En del folk, inklusive många inom vänstern, tror att det fortfarande är ett industriellt utvecklat land. Jag håller definitivt inte med om det, för även om metallurgin (som står för största delen av dess export) för med sig en del förädling – att producera stålrollar från järnmalm, till exempel – så innebär det inte att det tillförs särskilt höga värden. De stigande varupriserna på 2000-talet innebar emellertid att det skedde något av en återhämtning, i huvudsak koncentrerad till öst, och huvudsakligen inom metallurgin. Men denna lilla tillväxt var mycket ojämnt fördelad och ledde till ökad ojämlikhet.

Hur skulle du vilja beskriva resultatet av den orangea revolutionen 2004?

Det var ett utbyte av eliter snarare än en revolution: den skapade inte några möjligheter för radikala strukturella och institutionella förändringar. Ett av skälen till att den löstes så snabbt – den var slut på tre veckor – var att en överenskommelse slöts inom eliten. Kutjma gick med på att ge upp och sluta stöda Janukovyjtj i utbyte mot förändringar av konstitutionen, och minska presidentens makt så att Jusjtjenko inte skulle vinna så mycket. Man kan säga att systemet efter 2004 gick från att vara ett parlament som styrdes av en president till en president som styrdes av ett parlament. Valsystemet ändrades också för att ge ökad kontroll åt partiledningarna. Före 2004 valdes hälften av Radan [parlamentet] från partilistor och hälften från distrikt med majoritetsval. Efter den orangea revolutionen grundades systemet helt på partilistor, utan några sätt för folket att kontrollera vilka som hamnade på dem. Partiledningarna har en enorm makt – de kan utesluta parlamentsledamöter med avvikande åsikter och automatiskt ersätta dem med någon annan person från partilistan. Delvis som ett resultat av detta blev Jusjtjenko till sist en svag president, som balanserades av en premiärminister med en stark parlamentarisk bas – Tymosjenko och Janukovyjtj innehade båda posten under en tid. Men Jusjtjenkos svaghet berodde också delvis på hans egna beslut: han gjorde nästan ingenting åt ekonomin, och mot slutet ägnade han sig uteslutande åt ett nationalistiskt program – och koncentrerade sig på saker som att göra Stepan Bandera till en nationell hjälte och hedra minnet av Holodomor, den stora svälten 1932-1933, som ett etniskt folk mord mot den ukrainska nationen utförd av kommunisterna. Till slut hade han fullständigt fjärrat sig från sina väljare, och fick bara 5% i presidentvalet 2010.

Janukovyjtj lyckades inte vinna valet 2004, men vann 2010 och besegrade Tymosjenko i den avgörande omgången. Hur skulle du sammanfatta hans presidentperiod före protesterna i

slutet av 2013?

En av de första saker Janukovytyj gjorde var att öka presidentens makt igen, och lyckades få igenom ett beslut från konstitutionsdomstolen att upphäva förändringarna från 2004 och återgå till 1996 års konstitution. Det innebar också att hälften av Radans ledamöter återigen skulle väljas i valkretsar med enkel majoritet, och hälften från partilistor. Utöver försöket att monopolisera den politiska makten, så försökte Janukovytyj också samla den finansiella och ekonomiska makten kring sin egen grupp, i synnerhet sin familj. Resultatet blev en enorm personlig korrupcion – som syns i lyxen i hans tidigare residens i Mezjyhirja. När han tillträdde sitt ämbete i Ukraina hade ekonomin redan drabbats hårt av den globala krisen: priserna på ukrainskproducerade varor rasade, speciellt priserna på metaller. I slutet av 2008 devalverades hryvnian [Ukrainas valuta] med hälften, ett stort antal företag slog igen och arbetslösheten steg. Även småföretagen drabbades. 2010 började Janukovytyj genomföra åtstrammingsåtgärder som givetvis snabbt blev impopulära. I vissa fall – till exempel ökade skatter för småföretag – hade reformerna i själva verket krävts av Internationella valutafonden (IMF), men eftersom halva befolkningen av tidigare nämnda skäl redan misstrodde Janukovytyj fick han hela skulden. Det underliggande problemet var att den levnadsstandard som skulle göra det möjligt för större delen av befolkningen att överleva blev allt sämre, och han lyckades inte hitta något sätt att bibehålla den.

Janukovytyjs tillkännagivande den 21 november 2013 att han skulle skjuta upp förhandlingarna om associationsavtalet med EU var den ursprungliga faktor som utlöste protesterna som slutligen skulle leda till hans fall. Innan vi tar itu med hur själva krisen utvecklades, vad hade du för analys av EU-avtalet?

Jag skulle vilja säga att Janukovytyj faktiskt tog rätt beslut att skjuta upp det. Nu har den nya regeringen delat upp de politiska och ekonomiska delarna, men 2013 fanns inga sådana diskussioner. Få av Ukrainas industrier skulle tjäna på frihandelsvillkoren – de skulle innebära ökad konkurrens för dem och många jobb skulle gå förlorade. Villkoren för de IMF-lån som regeringen samtidigt förhandlade om spelade också en roll: IMF krävde ökade priser på gas för befolkningen, lönestopp och betydande budgetnedskärningar, som alltihop skulle bli ett slag mot Ukrainas fattiga klasser. Inte så mycket mot medelklasserna. Om de definieras utifrån konsumtionsnivå utgör de inte mer än 10-15% av befolkningen, och är koncentrerade i de största städerna och arbetar antingen för oligarkernas industrier eller i de västliga bolagens kontor. På samma gång är det värt att påminna om att Janukovytyj sköt upp avtalet snarare än att direkt avvisa närmare band till EU – integrering i Europa var en del av hans egen politik, och det som mobiliserade folk var att han gjorde en mycket radikal helomvändning. Det ironiska är att de människor som kom ut på gatorna i november protesterade till stöd för regeringens ursprungliga politik.

Hur såg befolkningen i sin helhet på avtalet?

Enligt opinionsundersökningarna i november var Ukraina väldigt splittrat om detta – 40% var för att skriva under associationsavtalet och ungefär 40% stödde ett avtal med den Rysslandsledda Eurasiska tullunionen. En del stödde båda – det var inte frågan om antingen/eller för dem. Andra var mot båda avtalen. Så när protesterna började var det definitivt inte en landsomfattande folklig revolt.

Den första demonstrationen sägs ha sammankallats av den aghfansk-ukrainska journalisten Mustafa Nayem som ett svar på Janukovytyjs helomvändning, och under de följande dagarna utvidgades sedan rörelsen. Hur vill du beskriva Maidanprotesternas inledande fas?

I början bestod rörelsen främst av medelklassbor från Kiev och studenter, som i huvudsak drevs av en europeisk ideologi – en ”europeisk dröm” som erbjöd förhoppningar om någon sorts genombrott till ett bättre samhälle. Den var inte särskilt medveten eller genomtänkt, men som en utopi behövde den inte ha särskilt mycket samband med verkligheten för att få igång folk. Det fanns också ett

starkt ryssfientligt nationalistiskt inslag. Redan från början ställde protesterna på Maidan valet mellan associationsavtalet med EU och Tullunionen i mycket skarpa, nästan civilisationstermer: är Ukraina med Europa eller Ryssland, ska det ställa upp jämte Putin, Lukasjenko och Nazarbajev eller inte ha något med dem att göra?

De första sammankomsterna var ingalunda små: söndagen den 24 november i Kiev var det omkring 50-60.000 personer – en av de största demonstrationerna på senare år. Det uppstod också protester i andra städer – Lviv, Odessa, Dnipropetrovsk, och även i öster och söder, även om de var mycket mindre än i väst. Under de första dagarna var det i Kiev faktiskt två olika aktioner – ett ”medborgar-Maidan” och ett ”parti-Maidan” – men de förenades snabbt. De partier som var inblandade var oppositionen mot Janukovyjtj i parlamentet: Tymosjenkos Batkivsjtjyna (”Fäderneslandet”), UDAR [Ukrainska demokratiska alliansen för reformer], som är Vitali Klitschkos parti, och Svoboda, det extrema högerpartiet. Av dessa kan bara Svoboda betraktas som en verklig gräsrotskraft med starka lokalorganisationer. Tymosjenkos parti och UDAR är mer som valmaskiner som är konstruerade att föra vissa personer till makten. De kretsar kring ledaren och deras gäng snarare än en ideologi. Jag vet till exempel inte vad Klitschko har för politiska uppfattningar. Samtidigt skilde sig Maidans ”medborgerliga” del avsevärt från Occupy-rörelsen eller *indignados* – den hade en nyliberal och nationalistisk inriktning.

Vad hade du själv för förhållande till protesterna på Maidan i detta skede?

I början var jag väldigt skeptisk, speciellt när det var en så ren ”Euromaidan” – jag kunde inte vara så okritisk mot EU. En del inom den ukrainska vänstern anslöt sig till protesterna med plakat som sa att Europa också betyder starka fackföreningar, högkvalitativ utbildning, tillgång till offentlig sjukvård, jämlikhet. Jag var minst sagt tveksam till det – EU har under de föregående decennierna just rivit ner välfärdsstaten, och vad gäller jämlikhet, hur är det med alla flyktingar som dör när de försöker ta sig in i Schengen-zonen? Liksom många andra insåg jag också att ett frihandelsområde med EU kunde bli farligt för Ukraina. Men när man försökte slå ner rörelsen tidigt på morgonen den 30 november ändrade protesterna karaktär – det var nu en rörelse mot polisbrutalitet och mot regeringen. Men den tog aldrig avstånd från frågan om Europa eller nationalistiska och andra frågor som splittrar det ukrainska samhället, vilket senare skulle visa sig bli katastrofalt.

Detta innebar helt klart en andra fas under protesterna. Varifrån kom ordern att angripa lägret på Maidan?

Det är fortfarande okänt vem som egentligen gav ordern. Jag är inte säker på att det var Janukovyjtj – det skulle ha varit så irrationellt för honom att göra det när protesterna redan höll på att dö ut. När de försökte skingra tältlägret så fanns det omkring 3-400 studenter och högeraktivister som övernattade på Självständighetstorget. Janukovyjtj gjorde givetvis många misstag senare, så det kan helt enkelt ha varit ett till. Vissa har spekulerat om att Putin krävde att han skulle stänga lägret, men det verkar inte heller särskilt förnuftigt. Det egendomliga är hur försöket att skingra protesterna framställdes av de största ukrainska TV-kanalerna, som ägs av oligarkerna. Vanligtvis stödde deras reportage regeringen och kritiserade motståndarna, men påföljande dag var de reportage som visades på de största stationerna ytterst sympatiskt inställda till demonstranterna. Enligt en del konspirationsteorier var svängningen resultatet av Serhiy Lyovotjkins arbete, chefen för presidentens administration. Han anses vara knuten till metalloligarken Dmytro Firtasj, en av de få personer inom den nationella borgarklassen som faktiskt kan vara intresserad av att integreras i Europa – tanken är att Lyovotjkin beordrade angreppet med målet att trappa upp händelserna.

Hursomhelst spelade angreppet och medias bevakning av det en mycket stor roll för att mobilisera folk. Protesten som hölls i Kiev den 1 december var enorm. Oppositionen överdrev naturligtvis siffran, och sa att det var upp emot 2 miljoner människor – vilket helt enkelt är omöjligt, det finns inte tillräckligt med plats. En del mer eller mindre oberoende bedömningar säger högst 200.000. Men det är ändå jämförbart med storleken på demonstrationerna under den orangea revolutionen.

Rörelsen spred sig också geografiskt: det var Maidan i nästan varenda stad, även om det inte var så stor politisk mening att göra detta i västra Ukraina – där kom de lokala myndigheterna från oppositionen, så det fanns ingen att protestera mot. Under de första dagarna i december började folk bygga barrikader i centrala Kiev, och demonstranterna gick in i och ockuperade administrationsbyggnader. Under dessa ockupationer var yttersta högern ganska aktiv – de ledde erövringen av stadshuset på Chresjtjatyk, huvudgatan i Kiev, och upprättade sitt högkvarter där. Det var också folk från yttersta högern som angrep presidentadministrationen den 1 december. Det förekom våldsamma sammandrabbningar med kravallpolisen i flera timmar som ledde till hundratals skadade. Oppositionen tog snabbt avstånd från angreppet och sa att det hade utförts av provokatörer. Det är möjligt att regeringsagenter inledde våldet, men videoinspelningar från händelserna visade att större delen av angripna var folk från Högersektorn [Pravij sektor]. De hade organiserat sig i självförsvarsheter och tränade helt öppet på gatorna, så de hade förberett sig för våld innan det började.

Hade de extrema högergrupper som nu är aktiva i Ukraina – Svoboda, Högersektorn, Trident – någon sorts hemlig existens under det sovjetiska styret?

Nej, de uppstod 1991. En del nationalistiska grupper från förskingringen i Väst återvände till det självständiga Ukraina 1991-1992, men de hade ingen framgång. Svoboda bildades ursprungligen 1991 som Ukrainas socialnationalistiska parti – en inte alltför diskret syftning på nationalsocialismen – och lånade en hel del från den ukrainska nationalismens arv, men försökte på samma gång utnyttja erfarenheterna från de extrema högerrörelserna i Västeuropa, som Nationella fronten [i Frankrike]. Högersektorn är ett nytt fenomen, den uppstod som en paraplyorganisation för olika grupper från den yttersta högern. En del av dem är öppet nynazistiska – till exempel Ukrainas patrioter, som använder varghaken som symbol och är otvetydigt rasistiskt. De var inblandade i mordbrandsangrepp mot flyktingförläggningar. I Högersektorn ingår också Socialnationella församlingen och Ukrainska nationalförsamlingen-Ukrainskt nationellt självförsvar (UNA-UNSO). Den största gruppen i Högersektorn är Trident – Tryzub på ukrainska – och de är inte nynazister, men förvisso radikala extrema högernationalister. Det är för lindrigt att bara kalla dem nationellt konservativa som en del experter gör – inklusive Anton Sjechovtsov, som är ganska aktiv bland engelskspråkiga som analyserar den yttersta högern i Ukraina. Högersektorn har nu registrerats som ett politiskt parti.

Har dessa grupper band till kyrkan?

Nej, jag skulle inte vilja säga det, även om de företräder kristna värderingar – de är mot rättigheter för HBTQ-personer, de säger att den traditionella familjen hotas, och så vidare. Den ortodoxa kyrkan är själv splittrad i Ukraina: när landet blev självständigt uppstod en spricka mellan Kievs patriarkatskyrka och Moskvas patriarkatskyrka. Såvitt jag vet finns det inga betydande menings-skiljaktigheter vad gäller läran mellan de två – det är en politisk fråga, en symbolisk fråga. Det finns också grekiska katoliker från den unierade kyrkan [katolska kyrkan i öst], främst i den tidigare polska delen av Ukraina. Som samhällskraft är kyrkorna starkare i västra Ukraina – det är landsbygdsområden med starka patriarkala traditioner, och de nationalistiska känslorna har djupa rötter där. Både Kievs patriarkatskyrka och de grekiska katolikerna var mot Janukovytsj, medan Moskvas patriarkatskyrka stödde honom. Men jag skulle inte vilja säga att kyrkorna spelade någon speciellt politisk roll inom Maidan-rörelsen, även om det ofta fanns präster på torget.

Hur skulle du bedöma den yttersta högerns bidrag till Maidan – vad gäller hur många som var närvarande och ideologiskt inflytande?

Hela den här diskussionen var väldigt svår för Maidan-rörelsens liberala anhängare: för att få stöd från väst måste protesterna framställas som fredliga, demokratiska och så vidare. Det var budskapet i det stödbrev som många intellektuella i väst skrev under i början av januari.¹ Så det fanns ett klart

¹ "Support Ukrainians and they can help us build a fairer Europe", *Guardian*, 3 januari 2014. Bland undertecknarna finns Anne Applebaum, Ulrich Beck, Mark Leonard, Claus Offe, Saskia Sassen, Michael Walzer och Slavoj Žižek.

intresse att tona ner högerens roll eller vägra inse den överhuvudtaget. Det hade givetvis varit van-
sinne att hävda att flera hundratusen nynazister hade kommit ut på gatorna i Kiev. I själva verket var
bara en liten minoritet av demonstranterna från yttersta högeren. Men i tältlägret på Självständighets-
torget fanns det en inte så liten grupp, med tanke på att bara några få tusen personer var kvar där
hela tiden. Ännu viktigare var att de hade styrkan av att vara en organiserad minoritet: de hade en
tydlig ideologi, de arbetade effektivt och upprättade sina egna ”hundratal” inom självförsvarsstruk-
turen. De lyckades också sprida sina paroller ”Leve Ukraina”, ”Leve hjältarna”, ”Död åt fienden”,
”Ukraina över allt” – en anpassning av *Deutschland über Alles*. Före Euromaidan användes de bara
inom den nationalistiska subkulturen, men nu har de blivit allmängods. Alla som använde den
centrala tunnelbanestationen i Kiev i december bevittnade troligen en scen som denna: en grupp
nationalister började ropa ”Leve nationen! Leve Ukraina!”, och de som råkade passera förbi på väg
till arbetet eller skolan ropade tillbaka: ”Ja, Leve hjältarna! Död åt fienden!” Alla visste hur de
skulle svara, vad som förväntades av dem.

Alla som ropade ”Leve hjältarna” var naturligtvis inte sympatisörer till den yttersta högeren – långt
därifrån. De flesta valde att tolka parollerna på ett visst sätt, inte som en syftning på hjältarna i
Banderas Organisation för ukrainska nationalister, utan på hjältarna på Maidan. Men det var ändå en
verklig framgång för den yttersta högeren, något som varken liberalerna eller det lilla antalet vänster-
personer som deltog lyckades uppnå. Varför dessa paroller istället för andra mindre tivelaktiga?
Varför inte några samhällsekonomiska krav? Det visar vilka som faktiskt dominerade processen.
Till antalet hade yttersta högeren en svag närvaro, ja, men de var dominerande på politisk och
ideologisk nivå.

Vilken roll spelade den ukrainska intelligentsian och kultureliten under protesterna?

De var troligen mer framträdande under de första skedena, Euromaidan-perioden, än senare, när det
blev en verklig massrörelse. Liberaler och progressiva tenderade att stöda Maidan, men i sina tal
antog de strategin att tona ner yttersta högerens roll och hävda att den ryska propagandan överdrev
den. De kritiserade Svoboda, till exempel när de höll en stort fackeltåg på Banderas födelsedag den
1 januari, vilket inte var bra för bilden av rörelsen. Men de försökte aldrig få Maidan att ta avstånd
från dessa partier. Det var ett allvarligt misstag: genom att dra en skiljelinje mellan sig själva och
den yttersta högeren kunde de ha fört fram en sorts borgerligt demokratiskt program – för starka
medborgerliga rättigheter, mot polisövergrepp, mot korruption och så vidare – som ukrainarna i öst
med lätthet också kunde ha stött. Det som istället uppstod var en skum blandning av olika politiska
krafter med ytterst svagt uttalade sociala och ekonomiska intressen, där högeruppfattningar och
-diskussioner dominerade. En del av orsaken till att intelligentsian inte tog avstånd från den yttersta
högeren kan ha varit att de visste att de objektivt var väldigt svaga, och trodde att man genom att
distansera sig från Svoboda och Högersektorn helt och hållet skulle skuffas undan från rörelsen.
Alliansen var alltför viktig för dem. Men på samma gång hindrade denna försummelse rörelsen från
att få ett verkligt landsomfattande stöd.

Hur förklarar du det faktum att den ideologiska grundvalen för att bygga upp den ukrainska nationalismen är väldigt reaktionär – Pavlo Skoropadskij, Symon Petliura, Stepan Bandera? Har det gjorts några försök att skapa en alternativ vänsterversion som skulle kunna utnyttja det populistiska eller anarkistiska arvet från personer som Mykhailo Drahomanov eller till och med Nestor Machno?

Ja, den ukrainska nationalismen har denna underton av höger nu, och betoningen på de personer
som du nämnde har helt uppenbart överväldigat vänsterinslagen. Men när den uppstod i slutet av
1800-talet var den ukrainska nationalismen en övervägande vänster-, till och med socialistisk
rörelse. Den första person som krävde en oberoende ukrainsk stat var en marxist, Yulian Batjinskij,
som 1895 skrev en bok med namnet *Ukraina Irredenta* [Det oförlösta Ukraina], och i början av
1900-talet kom många andra skrifter med marxistiska uppfattningar. Men alla försök att idag

återuppliva de socialistiska tankarna inom den ukrainska nationalismen har varit ytterst marginella. En del av problemet är att det inte är så lätt att aktualisera dessa tankar igen: personerna i fråga skrev för ett övervägande jordbruksland – omkring 80% av invånarna i Ukraina var bönder. Som vi vet var det också ett stort problem för bolsjevikerna att arbetarklassen här inte var ukrainare, något som skärpte inbördeskriget 1918-1921 eftersom det inte bara var ett klasskrig utan också ett nationellt krig. Småborgerliga pro-ukrainska styrkor kunde mobilisera dessa nationella känslor mot en arbetarrörelse som sågs som ryssvänlig. Idag är Ukraina förstas inte ett jordbruksland utan ett industrialiserat land, och eftersom i grova drag hälften av befolkningen talar ukrainska och hälften ryska så är det inte längre så lätt att säga vilka som är den förtryckta nationen och vilka som är förtryckare.

Sedan har vi det faktum att högern har arbetat med att omtolka personer som Machno längs nationalistiska linjer – inte som en anarkist utan som ännu en ukrainare som kämpade mot kommunismen. I deras ögon var kommunismen något som ryssarna prackade på oss, och även anarkismen skildras som ”ukrainskfientlig”. På Maidan tvingade högern bort en grupp anarkister som försökte organisera sina egna ”hundratal” inom självförsvarsorganisationen. Den angrep också vänstermänniskor och fackföreningsaktivister fysiskt när de kom för att dela ut flygblad till stöd för Maidan – en av talarna på scenen pekade ut dem och sa att de var kommunister, och en högermobb omringade dem och misshandlade dem.

Var det många sådana händelser under protesterna?

Det talades mycket om angrepp på synagogor i Kiev, men de utfördes troligen av regeringsprovokatorer snarare än Maidanaktivister – på det hela taget var det inga allvarliga problem med etniskt motiverade hatbrott. Det fanns faktiskt några judiska hundratal i självförsvarsorganisationen – ett faktum som åberopas av anhängarna till Maidan för att visa att rörelsen inte var främlingsfientlig eller antisemitisk. Det fanns också en kvinnornas hundratal, liksom ett intressant initiativ vid namn ”Halva Maidan”, som startades av några feminister som försökte resa frågor om jämlikhet mellan könen där. Men det förekom också några nästan medeltida scener på Maidan – till exempel hade de en ”skampåle” där några påstådda tjuvar tvingades stå med ordet ”tjuv” skrivet på pannan och utsätts för offentlig förödmjukelse. En annan mörk sida av Maidan var de så kallade ”*titusjka*-jakterna”. *Titusjki* är fattiga, ofta arbetslösa ungdomar som regeringen anställde som provokatörer och bråkstakar på gatorna – för att förfölja eller angripa demonstranter, ofta tillsammans med polisen. Bland en del av medelklassdemonstranterna på Maidan existerade en sorts social chauvinism mot dessa människor. AutoMaidan var en del av rörelsen som genomförde aktioner med hjälp av bilkaravaner – de blockerade gator, förde oväsen utanför Janukovyts residens eller riksåklagaren Psjonkas hus. Vid ett tillfälle organiserade de *titusjka*-jakter, körde runt i Kiev och letade efter dem, fångade dem och tvingade dem att erkänna offentligt. Men hur definierade de vem som var *titusjka* och vem som inte var det? Ofta grundade det sig på hur de såg ut, om de bar träningsoverall och sådana sociala kännetecken.

Är det rimligt att säga att Maidan inte utgjorde något direkt hot mot Janukovyts förrän i mitten av januari?

Varje söndag hölls det demonstrationer i centrala Kiev, och tiotusentals personer kom och lyssnade på politiker och andra talare. Men rörelsen började stanna av: de hade ingen strategi för att störta Janukovyts. Under första halvan av januari gick färre personer ut på gatorna. Folk ville att kampanjen skulle gå framåt, de ville att det skulle hända något. Återigen gav Janukovyts dem chansen när hans regering den 16 januari antog ett paket med tio förtryckande lagar. De kallades ”turbolagar” på ukrainska, eftersom parlamentet antog dem på bara lite drygt en timme. Vissa av dem var åtgärder som de hade försökt införa tidigare – en lag om extremism, begränsningar av församlings- och yttrandefriheten, en lag om NGO [icke statliga organisationer] som krävde att organisationer som finansierades från väst skulle förklara sig som utländska ombud. Andra riktade sig tydligt mot

aktioner som hade utförts på Maidan: förbud mot användning av masker, liksom en lag som förbjöd bildande av bilkaravaner på mer än fem fordon och riktade sig mot AutoMaidan-aktivisterna. Efter det började folk kräva mer beslutsamma åtgärder mot Janukovyjtj. Men när en folkmassa samlades för att protestera mot lagarna den 19 januari lade inte oppositionspartierna fram några övertygande handlingsplaner. Så en av AutoMaidans ledare, Serhiy Koba, gick fram på scenen och uppmanade folkmassan att gå mot parlamentet via Hrusjevskohogatan, där sammandrabbningar med polisen inleddes. Vid denna tidpunkt, när våldet ökade, blev demonstrationerna och mötena mindre viktiga.

Förändrade sig Maidanprotesternas sociala och regionala sammansättning från en fas till nästa?

Sociologer gjorde undersökningar av detta i slutet av januari, och de visade att efter att våldet började den 19 januari var folk på Maidan mindre välbeställda, mindre utbildade än under de tidigare skedena. Det var mindre sannolikt att de kom från Kiev och mer från småstäder i centrala och västra Ukraina, som är en mycket mindre urbaniserad del av landet – omkring 40-50% bor i städer och samhällen, jämfört med mer än 90% i Donetsk-provinsen. Dessa regioner är till största delen fattiga, de har mycket allvarliga arbetslöshetsproblem – de förlorade en hel del industrijobb inom elektronikindustrin, maskintillverkning och så vidare efter 1991. Många människor överlever där bara tack vare sina egna jordlotter, och de få som har stadigt arbete har mycket dålig lön. Det finns många gästarbetare från dessa regioner i Ukrainas större städer, och många har utvandrat illegalt till EU – till Spanien, Portugal, Polen, Italien – för att arbeta inom byggnadssektorn, städsektorn, sjukvården. Det är svårt att få fram hårda siffror om detta, men enligt beräkningar rör sig antalet gästarbetare om mellan 1 till 7 miljoner. Folk från dessa regioner är givetvis väldigt positiva till integrering i Europa, till att få tillåtelse att resa till väst fritt och arbeta där. De hade också uppenbara sociala klagomål mot Janukovyjtj och inte mycket som höll dem tillbaka – det är därför de var beredda att ansluta sig till Maidans självförsvarsstyrkor och gå mot polisen. Sociologerna började kalla tältlägret för ”Sitj” efter kosackernas militärläger, men man skulle kunna säga att Maidan i viss mån var de fördrivna arbetarnas rörelse.

Från och med mitten av januari verkar protesterna ha gått in i en tredje fas, med förhandlingar mellan regeringen till och med efter att våldet hade ökat, ända fram tills dess Janukovyjtj drevs bort den 22 februari. Vad handlade dessa diskussioner om, och vad drev på händelseutvecklingen?

Ett av de krav som demonstranterna hade var att de som hade arresterats under sammandrabbningarna – de var mer än 200 – skulle släppas fria utan villkor och få amnesti. Regeringen krävde att demonstranterna först skulle lämna de byggnader de hade ockuperat. Till sist uppnåddes en kompromiss om detta med riksåklagaren Psjonka. Men den viktigaste punkten var att upphäva lagarna från 16 januari, vilket parlamentet så småningom också gick med på. Samtidigt krävde oppositionspartierna att 2004 års konstitution omedelbart skulle återinföras för att ge parlamentet mer makt. Janukovyjtj var uppenbarligen beredd att diskutera en ny konstitution, men gick inte med på att återgå till varianten från 2004 – han ville bilda en konstitutionell kommission för att slå in på en lång laglig omväg för att fördröja den så mycket som möjligt. 18 februari, när parlamentet hade planerat att rösta om förändringarna av konstitutionen, vägrade Radans ordförande – Volodymyr Rybak från Regionernas parti – att gå med på att låta registrera lagförslaget. Det hade kommit en folkmassa till parlamentet för att uttrycka stöd åt oppositionen, i vad som har kallats en ”Fredlig offensiv”, men när till och med diskussionen om en förändring av konstitutionen stoppades blev de väldigt arga. Våldet flammade upp igen och polisen svarade särskilt brutalt: ett antal människor dödades av beväpnad kravallpolis.

Den viktigaste vändpunkten var kanske när krypskyttar sköt ner demonstranter i centrala Kiev den 18, 19 och 20 februari. Vilka var ansvariga för det?

Det är en viktig fråga – vilka var krypskyttarna, vem gav dem order att skjuta för att döda? Vi vet

fortfarande inte det. En del pekar på bevis för att krypskyttarna både sköt på demonstranter och på polisen för att hävda att det fanns en tredje kraft som försökte trappa upp händelserna. Det har också läckt ut ett samtal mellan Estlands utrikesminister och EU:s Catherine Ashton som antyder att en del trodde att krypskyttarna kontrollerades av oppositionen. Det var en avgörande händelse som ledde till många döda: omkring 40-50 personer dödades bara den 20 februari, många av dem av krypskyttarna. En annan viktig utveckling ägde rum den 18 februari i västra Ukraina, där demonstranter började angripa polisstationer och plundra deras vapenförråd och lägga beslag på stora mängder vapen. Det skedde i Lviv, Ternopil, Ivano-Frankivsk, på många ställen. Det förändrade situationen dramatiskt: kravallpoliserna var beredda att skingra demonstranterna när dessa bara var beväpnade med käppar, stenar och Molotovcocktails, men de var inte beredda att dö för Janukovyts. Efter 18 februari kontrollerades östra Ukraina av demonstranterna, som ockuperade administrativa byggnader och polisens och säkerhetstjänstens högkvarter. På en del ställen sköt polisen mot demonstranterna, men på många ställen lämnade de byggnaderna utan att göra särskilt hårt motstånd. Det var en av regimen brister – den grundade sig i huvudsak på ett nätverk av korruption snarare än på stark ideologisk lojalitet. En annan faktor var naturligtvis införandet av sanktioner från Europa – det upptrappade regeringsförtrycket pressade definitivt Bryssel till att göra det mycket snabbare. Efter 18 februari började det styrande Regionernas partis parlamentsfraktion snabbt rasa samman och många deputerade anslöt sig till oppositionen. Det förändrade maktbalansen i Radan: nu hade oppositionen majoritet, och den kunde rösta för att återgå till 2004 års konstitution och kräva Janukovyts avgång. I viss mening var detta det ögonblick då maktövertagandet blev slutgiltigt. Och beskjutningen stärkte givetvis folkets beslutsamhet på gatorna.

Vilka var relationerna mellan demonstranterna och oppositionspartierna vid denna tidpunkt?

Oppositionspartierna var mycket mer återhållsamma än folket på gatan. De försökte övertyga Maidan om att det var nödvändigt att kompromissa med Janukovyts. Den 20-21 februari kom till exempel oppositionsledarna – Klitschko från UDAR, Arsenij Jatsenjuk från Batkivsjtjyna, Oleh Tiahnybok från Svoboda – fram till en överenskommelse med Janukovyts, efter medling av de franska, tyska och polska utrikesministrarna: det skulle hållas val i december, 2004 års konstitution skulle återinföras inom 24 timmar, och polisen dras tillbaka från centrala Kiev. Den polska utrikesministern Radoslaw Sikorski kom till Maidanrådet, ett organ som dominerades av oppositionspolitiker, och sa: ”Om ni inte går med på att kompromissa kommer ni alla att dödas.” Rådet stödde kompromissen, men när de tillkännagav det till folkmassorna på torget så accepterade de inte det. En av självförsvarsstyrkornas medlemmar – en 26-åring från Lviv vid namn Volodymyr Parasjuk – gick fram på scenen och sa att om inte Janukovyts avgick före klockan 10 nästa morgon skulle de börja inta regeringsbyggnaderna i Kiev. Det stödde folkmassan. Några få timmar efter det flydde Janukovyts från huvudstaden. Foton från övervakningskamerorna på hans residens i Mezjyhirja visade senare att han hade börjat packa ihop saker och ting så tidigt som 19 februari – vilket innebär att oppositionen och de europeiska ministrarna försökte övertyga demonstranterna om att gå med på en kompromiss med Janukovyts medan han förberedde sig för att fly från Kiev.

Hur skulle du vilja beskriva interimregeringen som tog makten då?

Jag håller inte med om teorin att det var en fascistisk kupp. Ordet ”kupp” antyder att det var någon sorts välorganiserat, beväpnat maktövertagande som planerats uppifrån, och det var inte vad som hände. Yttersta högern blev förvisso framträdande i den nya regeringen: interimspresidenten, premiärministern och flera andra ministrar kom från Tymosjenkos parti, men Svoboda fick fyra regeringsposter – ställföreträdande premiärminister, försvarsminister, jordbruksminister, miljöminister – plus ledningen över åklagarämbetet. Det fanns också flera personer som inte var med i Svoboda men som hade en bakgrund inom den yttersta högern: utbildningsministern Serhij Kvit har tidigare varit styrelseledamot på mellannivå i Trident, även om han troligen lämnade för många år sedan; Andrij Parubij, ordförande för Nationella säkerhets- och försvarsrådet, var en av grundarna av det Socialnationella partiet, och ledde dess paramilitära ungdomsgrupp Ukrainas patrioter, innan

han anslöt sig till Batkivsjtjyna. Han var också befälhavare över Maidans självförsvarsgrupper. Eller vi har Tetiana Tjornovol, en journalist som kidnappades från Maidan av myndigheterna och miss-handlades svårt i december – hon var tidigare pressekreterare för den extrema högergruppen UNA-UNSO, och blev i mars ledare för Nationella antikorrptionskommittén. Men det är bättre att beteckna regeringen som nyliberal snarare än extremhöger. Dess ekonomiska program bestod huvudsakligen av åtstrammingsåtgärder: den accepterade alla de kreditvillkor som IMF krävde – ökade taxor på offentliga tjänster, lönestopp, nedskärningar av en hel rad förmåner. Det var ett program som skulle lägga bördan av den ekonomiska krisen på de fattiga.

Ur den synvinkeln ägde den ryska annekteringen av Krim rum vid ett mycket lämpligt ögonblick för den nya regeringen, för det hjälpte till att ge den nationell legitimitet och knuffade de sociala frågorna i bakgrunden och enade folket mot en utländsk intervention. En del började gå med som frivilliga i armén och det nyupprättade Nationalgardet, och det hölls massdemonstrationer till stöd för landets suveränitet och territoriella integritet. På samma gång började Ukraina snabbt att polariseras. Det hade hållits ”anti-Maidan”-demonstrationer i öst – Charkiv, Donetsk, Luhansk, Dnipropetrovsk – sedan slutet av 2013, även om dessa till stor del iscensattes av Janukovytyj och det styrande Regionernas parti. Efter att Janukovytyj hade störtats blev mobiliseringarna i öst mer decentraliserade, mer av gräsrotskaraktär, och intensivare – i synnerhet i och med den ryska interventionen på Krim. Det fanns en hel del opposition mot den nya regeringen och krav på att mer av makten skulle delegeras till regionerna.

Krim verkar redan innan annekteringen ha stått utanför bland de rysktalande delarna av Ukraina.

Det har alltid varit en problemprovins i Ukraina. Mellan 1992 och 1995 hade halvön en egen konstitution, och utropade Krim till en självstyrande republik som delegerade en del av makten till Ukraina. Kutjma avskaffade den och under några månader införde han direkt styre innan man kom överens om en ny konstitution. Det andra alternativet vid folkomröstningen i mars 2014, utöver att ansluta sin till den ryska federationen, var att bli kvar i Ukraina men återgå till 1992 års Krimkonstitution.

Det faktum att Chrusjtjov överlämnade halvön från Ryssland till Ukraina ganska nyligen måste väl också ha betytt en del, speciellt inom den ryska allmänna opinionen?

Det är en av de ideologiska förklaringar som förs fram, ja. Men även andra delar av Ukraina införlivades för inte så länge sedan: delar av nordväst tillhörde Polen fram till 1939, delar av sydväst var rumänska fram till 1940, Transkarpatien var tjeckoslovakiskt territorium före Andra världskriget, ockuperades av Ungern under kriget och överlämnades så till Ukraina 1945. Och om vi ska gå in på dessa historiska diskussioner så var Krimtatarerna där mycket tidigare, tillsammans med andra folk. Nu är de omkring 12% av befolkningen på Krim. De var starkt mot den ryska annekteringen och bojkottade folkomröstningen i mars en masse.

Vad tror du Ryssland hade för motiv att ta över halvön?

Antingen inrikespolitiska hänsyn, ett försök att föregripa en revolution i Ryssland, eller en önskan att ge Kiev och väst en varning. Ekonomiskt är det ingen större vits för Ryssland att införliva Krim. Det är en av Ukrainas fattigaste delar och är beroende av Kiev för understöd. Det skulle faktiskt vara gynnsamt för Ukraina att inte behöva betala dem. Det finns en del ekonomisk verksamhet i samband med flottan, i synnerhet kring Sevastopol, men en stor del av Krims industri rasade samman på 1990-talet, och turismen blev inte särskilt lönsam – det är billigare för ryska turister att resa till Turkiet eller Egypten. Hela sydkusten med sitt unika subtropiska klimat har styckats upp i privatägda områden istället för att utvecklas för turism. Inte heller jordbruket är i särskilt gott skick. Det skulle krävas stora investeringar för att hålla ekonomin på Krim flytande – mycket investeringar med lite vinst. Demografin är också mycket dålig: omkring 20-25% av befolkningen är

ekonomiskt aktiv, resten är pensionärer och skolbarn. Halvöns infrastruktur hänger till mycket stor del samman med Ukraina – det är ett av skälen varför det kan ha varit förnuftigt för Chrusjtjov att överföra rättsskipningen över den. Krim får färskvatten till jordbruket från provinsen Cherson och det finns inget sätt att få in förnödenheter över land utan att korsa genom Ukraina. Kort sagt var det redan från början uppenbart att Krim skulle bli en tung börda för ryssarna. De möjliga fördelarna med Svarta havsgasen och att det skulle bli möjligt att råta ut gasledningen Södra strömmen via Krim, liksom militära hänsyn rörande örlogsbasen i Sevastopol och Ukrainas anslutning till NATO, tror inte jag var huvudorsakerna till annekteringen av Krim, utan istället andra fördelar. Huvudskälet var att öka stödet till Putin med ett ”litet framgångsrikt krig”.

Efter annekteringen av Krim flyttades centrum för motsättningarna till Donetsk och Luhansk, där det i mars bildades separatistgrupper som började ta över lokala administrationsbyggnader. Vad skiljer dessa två regioner från de andra huvudsakligen rysktalande områden i östra och södra Ukraina?

Jag vet inte hur långt tillbaka vi ska gå, men ända fram till 1700-talet var detta område *dikne pole*, stäppens ”vilda fält” som behärskades av nomader – det är ganska nyligen som krimtatarer, och ryska och ukrainska bönder började kolonisera stäppen. Därefter blev den tsaristiska regeringen inblandad och inbjöd tyskar, serber och en del judar till området. Men när man hittade kol och speciellt när järnvägarna byggdes under 1800-talets andra hälft blev det en livsviktig industriregion. I slutet av 1800- och början av 1900-talet kom arbetare från olika delar av det ryska imperiet för att arbeta i gruvorna i Donbass [Donetsbäckenet], och under Stalins industrialiseringskampanj växte arbetsstyrkan kraftigt. Sedan dess har det varit den mest industrialiserade delen av Ukraina, och den mest urbaniserade. Det är också den folkrikaste delen, hem för mer än 6 miljoner människor, mer än 13% av landets totala befolkning. Ekonomin i Donetsk och Luhansk grundar sig i huvudsak på gamla sovjetiska företag: kolgruvor, metallurgifabriker. Oligarkerna mer eller mindre stal dessa fabriker från staten under banditprivatiseringarna på 1990-talet. Det är fortfarande mycket stora industrikoncerner – Achmetov, till exempel, sysselsätter cirka 300.000 personer i sin industrigrupp System Capital Management Holdings. Många av dessa fabriker säljer huvuddelen av det de producerar till Ryssland – så fråsett alla andra överväganden är det en viktig anledning till varför de vill undvika en allvarlig konflikt med Ryssland. De är helt enkelt rädda om sina jobb. På ett strukturellt plan är det inte olikt de skäl som folk i västra Ukraina har för att stöda en integrering i Europa – associationsavtalet sågs som ett sätt att göra det säkrare för de som arbetade illegalt i EU eller för anhöriga där.

Banden till Ryssland är kanske också en orsak till varför de proryska mobiliseringarna var starkare i dessa områden än i låt oss säga Dnipropetrovsk eller Odessa, där den lokala ekonomin är mycket mindre nära knuten till Ryssland. Charkiv är ett intressant fall – det var Sovjetukrainas första huvudstad, men det har inte förekommit särskilt mycket separatistisk agitation där. En del av det har också att göra med hur interimregeringen i Kiev hanterade situationen: efter att ”anti-Maidan”-rörelsen började bygga barrikader och ta över byggnader i städer i öst, skickade de inrikesminister Arsen Avakov till Charkiv, ordföranden för nationella säkerhetsrådet Parubij till Luhansk och tillförordnade vice premiärminister Vitalij Jarema till Donetsk. Det var bara i Charkiv som de lyckades hindra fortsatta separatistiska mobiliseringar, jag misstänker att det var tack vare effektivare förhandlingar. Det är också sant att Kolomojskij lyckade upprätta sin makt ganska effektivt i Dnipropetrovsk efter att Kiev hade utnämnt honom till guvernör för regionen. Han lyckades organisera och betala för regeringsvänliga bataljoner där, och verkar ha lyckats få den lokala befolkningens tilltro.

Fanns det också kulturella och ideologiska rötter till revolten i öst?

Ett annat särdrag i Donbass är att den etniska identiteten historiskt har varit mycket svagare än regionala och yrkesidentiteter. Det har alltid funnits en blandning av nationaliteter där, men det

ansågs inte vara viktigt. De har alltid betraktat sig själva som Donbassbor eller gruvarbetare i första hand. I västra Ukraina är det tvärtom: den nationella identiteten är mycket viktigare. Det förklarar delvis varför folk i Donbass avvisade den ukrainska nationalismen, som föreföll dem helt främmande. Att Maidan tolererade de extrema högergruppernas hyllande av Bandera var också en faktor som mobiliserade folk i öst. Självklart framställde den ryska propagandan hela rörelsen som om den bara bestod av *banderovstij*, vilket var en grov överdrift. Men speciellt för den äldre befolkningen var segern över nazisterna en central del för skapandet av en sorts sovjetisk nationell identitet, varken rysk eller ukrainsk, och att det förekom så många rödsvarta fanor och porträtt av Bandera på Maidan var ett starkt skäl för dem att avvisa den nya regeringen.

Språket verkar ha varit en annan krutdurk. Vilken ställning har ryska i Ukraina, både officiellt och inofficiellt?

Formellt har ukrainska företräde, det är det enda statliga språket. Men den formella situationen skiljer sig från den verkliga, eftersom ungefär hälften av befolkningen använder ryska, och nästan alla läser och förstår båda. Historiskt har Kiev varit övervägande rysktalande, precis som de flesta städer och samhällen, medan landsbygdsområdena varit mer ukrainsktalande – även om det också devis var resultatet av det ryska tsardömet och senare den sovjetiska russifieringspolitiken, som inleddes en kort period efter 1920-talets ukrainisering. Idag är ukrainskan starkast på det statliga området men den ryskspråkiga kulturen dominerar marknaden: de flesta böcker, tidskrifter och tidningar är till exempel på ryska. Fram tills nyligen dubbades utländska filmer övervägande till ryska, inte ukrainska. För nationalisterna måste ryskan tvingas bort för att en ukrainskspråkig kultur ska utvecklas. Men jag menar att båda lösningarna är möjliga: varför inte ge ökat statligt stöd till den ukrainskspråkiga kulturen, som bidrag till böcker, finansiering av skolor, konstnärer, författare, teatrar, filmregissörer? Men det skulle förstås kräva en del statliga utgifter och investeringar, och göra det till en politik som går mot nyliberalismen. Så istället har de mobiliserat de nationalistiska känslorna.

På grund av nationalisternas hårda motstånd antog Radan 2012 en lag som sa, att om folkräkningen visar att en etnisk grupp utgör mer än 10% av befolkningen i ett visst område, så har den lokala regeringen rätt att ge deras språk status av regionalt språk. Så det var inget hot mot ukrainskan som statligt språk, och det handlade inte bara om ryska – det finns en bulgarisk minoritet, en rumänsk, en ungersk, en tatarminoritet, som alla har rätt till ett regionalt språk. Men Regionernas parti utnyttjade det som ett verktyg för att mobilisera proryska väljare, och avledde uppmärksamheten från sociala och ekonomiska frågor till en sorts kulturkrig med västra Ukraina. Nationalisterna blev nästan euforiska – detta var deras frågor, de kämpade för sitt modersmål. Första dagen efter Janukovyts fall upphävde det nya parlamentet språklagen. Det var en relativt provocerande åtgärd – folk i östra Ukraina kände sig redan på något sätt som en andra klassens folk i frågan om språket. Inför de regeringsfientliga mobiliseringarna i öst upphävde tillförordnade presidenten Turtjynov beslutet att upphäva lagen. På sätt och viss begränsar det den framtida nationalistiska kulturpolitiken.

Hur skulle du bedöma omfattningen och betydelsen av Ryssland inblandning i de regeringsfientliga protesterna i öst?

Ryska invånare var förvisso inblandade i protesterna mot Maidan – i Charkiv i början av mars var det exempelvis en man från Moskva som försökte placera en rysk flagga på den regionala administrationsbyggnaden – men man kan inte säga att de helt och hållet styrdes utifrån. Till att börja med var demonstranterna väldigt skiftande: en del krävde avskiljande eller en union med Ryssland men andra var nöjda med folkomröstningar om självstyre och federalisering av Ukraina. Och de var också rädda för Högersektorn, för folk som kom till deras städer och välte omkull Leninmonumenten, som det hade hänt över hela Ukraina. Det var ganska stora mobiliseringar – i Donetsk var det tiotusentals människor på gatorna i början av mars.

Men en vändpunkt kom i april, när det anlände mycket välutrustade ryska frivilliga, som organiserade det väpnade övertagande av Sloviansk. Många av dessa är extrema ryska högernationalister med ytterst konservativa åsikter, och vars intressen går långt utöver Donbass – för dem är Kiev moder till ryska städer, och de anser att de borde annektera en mycket större del av Ukraina än bara den östra. Dessa personer hade verkligen ett inflytande över den ideologiska karaktären på Folkrepubliken Donetsk som utropades i början av april. Exempelvis utropades faktiskt den ortodoxa Moskvas patriarkatskyrka till folkrepublikens statskyrka, och folkrepublikens konstitution förbjöd aborter, på grundval av att försvaret av mänskliga rättigheter börjar vid befruktningen. Separatisternas uppskattning av det sovjetiska förflutna grundade sig i huvudsak på de imperialistiska idealen hos ett stort land som kunde tävla med den amerikanska supermakten. De socialistiska inslagen hos detta arv var mycket svaga. En del vänsteranhängare uttryckte beundran för Folkrepubliken Donetsk eftersom den förespråkade nationaliseringar. Men dess konstitution prioriterade inte statligt ägande, den satte i själva verket privat ägande främst. Tanken på att nationalisera Achmetovs fabriker dök upp eftersom oligarkens ståndpunkt under lång tid var ganska tvetydig, men så i mitten av maj gick han mot separatisterna och försökte mobilisera arbetarna mot dem – inte särskilt framgångsrikt skulle jag vilja säga. I slutet av maj begav sig en folkmassa till Achmetovs residens, precis som folk i Kiev hade gått till Janukovyts residens, och krävde att bli insläppta. Men folk från Folkrepubliken försökte lugna ner dem och sa ”vi förstår hur ni känner er, men inte nu”. Det är uppenbart att dessa personer inte är socialister utan populistiska nationalister.

I hur stor utsträckning var närvaron av frivilliga ett initiativ från Putin-administrationens sida?

Jag är inte klar över omfattningen på den ryska statens inblandning. Den ukrainska statliga propagandan hävdar att hela rörelsen leds från Ryssland, men det är en misstolkning av situationen. Det är klart att en del av de ryska frivilliga kan vara statliga agenter, men majoriteten är troligen bara frivilliga – och det finns många ryssar som är villiga att kämpa i Ukraina för att stöda den ryska nationalistiska saken. Folk i resten av Ukraina lutar åt att se upproret i öst som en rysk intervention eller en ”terroristaktion”, i linje med regeringens tillkännagivande i mitten av april att den inledde ”antiterroristiska operationer”. Men enligt en opinionsundersökning i Donbass i maj kallar 56% det för ett folkligt uppror. För dem är det något med lokala rötter och ett lokalt stöd, trots att ryska frivilliga deltar. Hursomhelst tror jag inte att deras närvaro förändrar konfliktens karaktär. Tiotusentals internationella frivilliga kämpade under det spanska inbördeskriget, och Tyskland och Italien skickade reguljära trupper, men det ändrade inte det faktum att konflikten var intern, mellan republikaner och francoister. Om man tittar på de separatistiska soldater som har dödats av den ukrainska regeringens trupper så finns det förvisso ett antal ryssar, men en avsevärd del är ukrainare. Det är verkligen ett inbördeskrig.

Under upptakten till de separatistiska folkomröstningarna i Donetsk och Luhansk som hölls i mitten av maj verkade det som om Putin verkligen övervägde en intervention i östra Ukraina – och separatisterna hoppades uppenbarligen på att Donbass skulle följa efter Krim och ansluta sig till den ryska federationen. Hur troligt var det scenariot?

Nu är jag inte säker på att han någonsin tänkte invadera östra Ukraina. De ryska arméregementen som drogs samman vid gränsen placerades troligen där för att övertyga Kiev om att inte försöka ta tillbaka Krim militärt, och framförallt hålla uppe trycket och destabilisera situationen. Det Putin egentligen behöver är en lojal regering i Kiev, eller åtminstone en som inte kommer att gå med i NATO eller vidta några Rysslandsfientliga åtgärder. Han har inget intresse av att införliva Donbass i Ryssland – för det första är dessa områden beroende av statligt understöd till gruvindustrin, och för det andra finns det de här väpnade grupperna och folkliga mobiliseringar med enorma förväntningar på den ryska staten. Folk brukade tala om att exportera revolutionen, men här finns det en risk att importera den. Putin befinner sig i en besvärlig situation även inrikespolitiskt: folk i Ryssland förväntade sig att han skulle ingripa, så nu befinner han sig under tryck från den allmänna

opinionen där. Han kanske verkar spela sina kort ojämnt eller inkonsekvent, men det återspeglar egentligen hur komplicerad hans situation är.

I slutet av maj verkade det ske en vändning i Donetsk, när mer uppenbart ryska beväpnade grupper tog över rebellregeringen. Var det kanske ett förtäckt försök från Putin att ta kontroll över situationen?

Jag tror inte att Putin kontrollerar de här personerna. Han kontrollerar verkligen de ryska arméenheter nära gränsen, varav ganska många har dragits tillbaka. Men separatisterna fortsätter att strida i Sloviansk, Donetsk, Krasnij Liman och på andra ställen, och det verkar inte som om de kommer att ge upp särskilt snabbt.

Den 25 maj, mitt under de ”antiterroristiska operationerna”, hölls presidentval i Ukraina, som vanns av Petro Porosjenko. Berätta först om Porosjenko själv.

Han är en miljardär, den sjätte rikaste personen i Ukraina enligt *Forbes*' lista. Han äger konfektföretaget Rosjen, därav smeknamnet ”chokladvärd”, även om han också äger andra intressen, som TV-stationen Kanal 5. Politiskt är han helt igenom opportunistisk: ursprungligen var han i slutet av 1990-talet med i ett Kutjmovänligt parti, och var sedan med om att grunda Regionernas parti. Efter det bildade han sitt eget parti, Solidaritetspartiet, och stödde Janukovytsj 2004 – han var faktiskt en av de ledande figurerna under den orangea revolutionen. Senare var han ordförande för nationalbanken och utrikesminister, och satt med i Janukovytsjs regering som handelsminister. Men den viktigaste faktorn bakom hans popularitet idag är att han stödde Maidan, och var en av de politiker som uppträdde oftast på scenen på Självständighetstorget.

De officiella resultaten från valen verkade peka på en jordskredsseger – Porosjenko vann den första omgången med 55% av rösterna, medan Tymosjenko, hans främsta rival, fick mindre än 13%. Men troligen låg det större regionala skillnader bakom denna bild av enhällighet?

Ja det fanns viktiga geografiska skillnader. Men det som slår en först är valdeltagandet – det var det lägsta i ett presidentval sedan Ukraina blev självständigt. Den officiella siffran var 60%, men den grundade sig bara på de distrikt där valen hölls. I de flesta distrikten i Donetsk och Luhansk röstade man inte, så de togs helt enkelt inte med i beräkningarna. Det är alltså några av de folkrikaste delarna av landet. Om vi lägger till de personer som inte röstade här till siffrorna skulle valdeltagandet troligen ha varit lite över 50%. Det fanns givetvis objektiva skäl till varför många i öst inte kunde komma till valurnorna: det fanns rapporter om att väpnade grupper försökte stoppa valen och att valförrättare hotades. Men vi ska inte överdriva omfattningen på detta. En opinionsundersökning som genomfördes på valdagen av Kievs internationella sociologiska institut i Donetsk och Luhansk visade att två tredjedelar av de som svarade inte tänkte rösta, och av dessa två tredjedelar sa cirka 50% att det var av politiska skäl snarare än rena hotelser: de ansåg inte att valen var rättvisa, de tyckte inte att Donbass egentligen var en del av Ukraina längre, de litade inte på kandidaterna. Så det fanns ganska tydliga tecken på en politisk massbojkott, därav det mycket låga valdeltagandet även i de områden där valet hölls. Valdeltagandet var lågt även i andra delar av sydväst – under 50% i Charkiv och Odessa till exempel, vilket är 20% lägre än under de tidigare presidentvalen 2010. I västra Ukraina och Galizien var valdeltagandet högt, och Porosjenko fick mycket höga röstsiffror. Men i större delen av landet, även i Kiev, röstade färre än för fyra år sedan.

Turnout in Ukrainian presidential election, May 2014 (%)



Det betyder att Porosjenko inte är den enande nationella ledare som folk hade hoppats på – det var tanken bakom att hålla valen så tidigt som möjligt, att få en legitim ny president som kunde stabilisera situationen. Porosjenko är president över de västra och centrala delarna av Ukraina, men mycket mindre för de östra och södra delarna. Det fanns till och med en del tvivel bland de som röstade på honom. Ett skämt som började spridas dagen efter valet var att ukrainarna är det enda folket i världen som valt en president med absolut majoritet ena dagen och gått med i oppositionen mot honom redan nästa dag. Det finns också en viss mängd oligarkfientliga uppfattningar – bilder har börjat spridas på sociala media där Janukovyts och Porosjenkos ansikten har blandats ihop, som för att säga att vi har bytt ut en oligark med fyrkantigt ansikte mot en annan, var det verkligen en seger för Maidan?

Svobodas och Högersektorns presidentkandidater fick minimala röstsiffror på omkring 1% var, medan en annan kandidat från yttersta högern, Oleh Ljasjko, kom trea med 8%. Hur förklarar du detta dåliga resultat, och vad innebär det?

Det går inte att dra några slutsatser om stödet för partierna utifrån resultaten i presidentvalet, speciellt som många röstade på Porosjenko bara för att valen skulle bli klara redan efter den första omgången. Tiahnybok kanske fick 1% men Svobodas röstsiffror har ökat – de fick 5% i mars och i maj fick de 7%. Ljasjko tog en del väljare från Tiahnybok och Jarosj, det är sant. Det är inte så uppenbart att hela Ljasjkos stöd utgör en röst på yttersta högern, även om han samarbetade med de öppna nynazisterna från Socialnationella församlingen som har en rasistisk ideologi och talar om rashierarkier och så vidare. Så det vore fel att på grundval av presidentvalet hävda att den yttersta högern i Ukraina inte är betydande.

Hur öppet stöder folk yttersta högern i Ukraina? I Storbritannien till exempel har de som

röstas på extremhögern en benägenhet att göra det utan att medge det offentligt, medan Nationella frontens sociala bas i Frankrike är lättare att identifiera.

Jag tror att hela den politiska huvudfåran ligger långt till höger om både Frankrike och Storbritannien, och vissa frågor som är problematiska för liberala centrister eller till och med milda konservativa där – nationalism, ras, invandring – är inte så omtvistade här. Det faktum att en del europeiska länder har haft partier från yttersta högern i regeringen anses legitimeras av den yttersta högern här – även om det givetvis fått konsekvenser som ukrainare själva har drabbats av, i form av begränsningar av invandringen till EU och så vidare. Jag skulle faktiskt vilja hävda att högervridningen av hela den ukrainska politikens huvudfåra är mycket farligare än att folk stöder extrema högerpartier, oavsett det exakta antalet. En mycket oroande utveckling har varit utbredningen av en avhumaniserande retorik mot rörelsen i östra Ukraina. Som symbol antog folk där det svarta och orangea St George-bandet, för att fira minnet av segern över nazisterna i det som Sovjet kallade det Stora patriotiska kriget. Då började yttersta högern kalla östukrainarna för ”Coloradobaggar” efter de svarta och orangea banden, och nu har denna liknelse blivit helt accepterad. Efter massakern i Odessa den 2 maj, då 30 personer brändes till döds i Fackförningarnas hus, jublade vissa ukrainska nationalisterna. Den här sortens politiska hat är ytterst farligt och är det första som måste bekämpas.

Vad tror du att Porosjenko kommer att göra med sitt mandat?

Han kanske kommer att utlysa tidiga val för att få en fast parlamentarisk bas. För närvarande visar opinionsundersökningarna att hans Solidaritetsparti skulle få omkring 20% av rösterna, och därmed göra det till en av de största fraktionerna. Så även utan att ändra konstitutionen skulle han kunna samla mer makt än vad han har för närvarande. I utrikespolitiska termer sägs att han kommer att driva en pro-europeisk linje, även om chansen att faktiskt bli medlem i EU är mycket liten. Vad han kommer att göra med NATO-medlemskap är en verklig fråga – inte ens efter den ryska interventionen har detta majoritetsstöd i Ukraina. Det har förvisso ökat, från kanske 20% till 40, men folkopinionen är mot det, till och med inför ett tydligt utländskt hot. Eliten är naturligtvis mycket mer positiv.

Vad har effekterna blivit av de ”antiterroristiska operationerna”, både på den inhemska opinionen och på marken i öst?

För tillfället tror jag varken på rapporterna i ukrainska eller ryska media – det cirkulerar så många påhitt, och beskrivningarna av händelserna är fullständigt polariserade. Ukrainska ämbetsmän, militära talesmän och nyhetsmedia tonar ned förlusterna för den egna sidan och överdriver dem för andra sidan. Det är ett informationskrig. Det som vanligtvis händer vad gäller striderna är att armén försvarar ett visst områdes yttre försvarsverk, men en hel del av striderna utförs av specialenheter och frivilliga bataljoner som formellt är underställda inrikesministeriet. Det säger något att de inte vill skicka värnpliktiga till krigszonen – de är oroliga för att armén inte kommer att strida för dem. En av frivilligbrigaderna är Kolomojskijs Dniprobataljon, och andra är i själva verket oligarkernas privata arméer. Vi har också Azovbataljonen, som innehåller en hel del soldater från yttersta högern – det finns bilder på dem när de ställer upp sig under sin gula flagga med varghaken på. Antagligen talar de om att åka och kämpa på östfronten, precis som tyskarna gjorde under Andra världskriget. Det är en förmlig propagandagåva till ryssarna. Och det kommer bara att hjälpa till att befästa stödet för separatisterna i Donetsk.

För närvarande står de ”antiterroristiska operationerna” still. Regeringen i Kiev har tillkännagivit operationernas slutgiltiga stadier ett dussintal gånger, men de pågår fortfarande. De kommer inte att kunna uppnå några militära framgångar utan att tillfoga civilbefolkningen svåra förluster. Det är ett grundläggande val: antingen får man svår blodsutgjutelse, med miljontals flyktingar och många förstörda städer – och det till och med om inga andra parter, som Ryssland eller NATO, dras in – eller så förhandlar man. Kiev säger att de inte kommer att förhandla med terrorister, men i avsaknad av några andra representativa krafter blir dessa ”terrorister” en sorts legitim myndighet. Om man

vill ha fred så måste man tala med dem. Den mest principiella ståndpunkt som finns tillgänglig nu är en klar inställning för en förhandlingslösning och mot inbördeskrig.

16 juni 2014